

12. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. М.: Высшая школа, 1990. 149 с.
13. Лебедева О.В. Развитие методической компетентности учителя как средство повышения эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Нижний Новгород, 2007. 184 с.
14. Малова И.Е. Непрерывная методическая подготовка учителя математики: автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.08. Ярославль, 2007. 42 с.
15. Мамонтова Т.С. Формирование профессионально-методической компетентности будущего учителя математики в педвузе средствами курса «Теория и методика обучения математике»: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Ишим, 2009. 233 с.
16. Мормуль А. Методична компетентність майбутніх учителів гуманітарного профілю як педагогічна проблема. Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. 2009. Вип. 43. С. 176–179.
17. Поваренков Ю.П. Психология профессионального становления личности. Курск. 1992. 196 с.
18. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. Основна школа. 2005. Вип. 3–4.
19. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Х.: Вид. група «Основа». 2005. С. 32–33.
20. Розпорядження КМУ № 988-р від 14 грудня 2016 р. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934?=&print>.
21. Руденко Т.Б. Формирование дидактико-методической компетентности будущего учителя начальных классов в современных условиях: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Волгоград, 1999. 312 с.
22. Скворцова С.О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття. Наука і освіта. 2009. № 4. С. 93–94.
23. Цюлюпа Н.Л. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя музики в процесі інструментальної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2009. 213 с.
24. Шаган В.С. Педагогическое сопровождение процесса развития методической компетентности преподавателя колледжа: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08. Ижевск, 2010. 24 с.
25. Zaczynski W. Proces kształcenia. Encyklopedia pedagogiczna / pod red. W. Pomykalo. Warszawa, 1993. S. 626.

УДК [37814.043:33]:316.77

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Петренко В.О., к. пед. н.,

доцент кафедри педагогіки та іноземної філології

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Стаття висвітлює окремі аспекти вияву мовної, мовленнєвої, комунікативної, лінгвістичної, дискурсної компетенції особистості фахівця економічної сфери в ситуаціях міжкультурної професійної взаємодії. На основі аналізу теоретичних джерел запропоновані показники сформованості згаданих компетенцій. Розглянуто особливості формування мовної особистості майбутнього економіста, що мають бути враховані під час підготовки студентів-економістів до міжкультурної професійної взаємодії в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: мовна особистість, економіст, мовна компетенція, мовленнєва компетенція, комунікативна компетенція, лінгвістична компетенція, дискурсна компетенція, міжкультурна професійна взаємодія, професійна підготовка.

Статья освещает отдельные аспекты проявления языковой, речевой, коммуникативной, лингвистической, дискурсивной компетенций личности специалиста экономической сферы в ситуациях межкультурного профессионального взаимодействия. На основе анализа теоретических источников предложены показатели сформированности упомянутых компетенций. Рассмотрены особенности формирования языковой личности будущего экономиста, которые должны быть учтены при подготовке студентов-экономистов к межкультурному профессиональному взаимодействию в условиях высшего учебного заведения.

Ключевые слова: языковая личность, экономист, языковая компетенция, речевая компетенция, коммуникативная компетенция, лингвистическая компетенция, дискурсивная компетенция, межкультурное профессиональное взаимодействие, профессиональная подготовка.

Petrenko V.O. FORMATION OF THE LANGUAGE PERSONALITY IN TRAINING FUTURE ECONOMISTS FOR INTERCULTURAL PROFESSIONAL INTERACTION

The article highlights certain aspects of the manifestation of language, speech, communicative, linguistic, discourse competencies of economist's language personality in situations of intercultural professional interaction. Indicators of the formation of the mentioned competencies are proposed on the grounds of the analysis of theoretical sources. The peculiarities of the formation of future economist's language personality in training students-economists for intercultural professional interaction are discussed.

Key words: *language personality, economist, language competence, speech competence, communicative competence, linguistic competence, discourse competence, intercultural professional interaction, training.*

Актуальність дослідження. Зміни змісту економічного розвитку України, інтеграція країни в світовий економічний простір обумовлюють посилення міжнародних зв'язків та співробітництва. Сучасні вимоги до кон'юнктури ринку праці актуалізують проблему професійної підготовки в закладах вищої освіти конкурентоспроможних економістів, які здатні налагоджувати ділові та партнерські відносини з представниками різних культур. Відтак, визначальними для фахового успіху сучасного економіста є уміння професійно-орієнтованого спілкування (усного й писемного) рідною мовою та іноземною, що іноді є вирішальними при працевлаштуванні, а також сприяють професійному зростанню, самореалізації та саморозвитку особистості.

Варто констатувати, що особистісна орієнтація освіти спрямована на формування особистості майбутнього фахівця, мовної зокрема. Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що специфіці формування мовної особистості присвятили свої дослідження Ю. Караулов, Г. Богін, О. Селіванова, О. Семенов, А. Семенов та інші. Проте теорія і практика підготовки майбутніх економістів у закладах вищої освіти свідчать, що проблема формування мовної особистості майбутнього економіста в процесі професійної підготовки до міжкультурної професійної взаємодії (далі – МПВ) не знайшла значного висвітлення в роботах вітчизняних науковців, що негативно впливає на практику професійної підготовки.

Метою даної статті є аналіз особливостей формування мовної особистості під час підготовки майбутніх економістів до міжкультурної професійної взаємодії.

Виклад матеріалу дослідження. Комунікація (спілкування) є смисловим та ідеально-змістовним аспектом соціальної взаємодії людей, міжкультурної професійної взаємодії зокрема. Варто зазначити, що попри неоднотайність у трактуванні понять «комунікація» і «спілкування» серед науковців, у своєму дослідженні ми дотримуємося лінгвістичного підходу до їх визначення і ототожнюємо зазначені поняття.

Антропоцентриська орієнтація парадигми гуманітарного знання розглядає

суб'єкт комунікації як особистість, одним із видів діяльності якої є мовленнєва діяльність (продукування і сприйняття мовних творів-текстів). У процесі мовленнєвої діяльності людина проявляє себе як мовна особистість, мовленнєва особистість і комунікативна особистість.

Згідно з лінгвістичним підходом поняття «мова» має два взаємозалежних значення: 1) мова як характерний для людського суспільства специфічний вид знакової діяльності або як певний клас знакових (семіотичних) систем; 2) конкретна (етнічна) мова, знакова система, що реально існує в часі, просторі й соціумі. Мова в першому значенні – абстрактне уявлення про універсальну людську мову, якій притаманні універсальні властивості всіх конкретних мов. Друге значення поняття «мова» – діяльність для позначення явищ об'єктивної дійсності, їх ідеальних відображень у свідомості з метою обміну між членами спільноти осмислюваною інформацією та фіксації інформації шляхом механічного звукозапису або переведення звукових, мовних актів у письмові знаки. Семіотична сутність мови полягає у встановленні відповідності між універсумом значень (всього розумового змісту всіх можливих висловлювань) і універсумом звучань (сукупністю потенційно можливих мовних звуків). Конкретні мови – це численні реалізації властивостей мови взагалі [8, с. 679].

Кожна мова є цілісною, поліфункційною системою, що виконує в системі суспільства облігаторні функції, тобто обов'язкові (звичайно, з різним ступенем своєї експлікації) у будь-якому акті мовлення. Зважаючи на комунікативно-діяльнісний підхід нашого дослідження, ми спираємось на три головні функції мови, що визначені В. Виноградовим, – спілкування, повідомлення, вплив. [2, с. 6].

Аналітизм мови полягає в дискретності смислу її одиниць і можливості їх комбінування за певними правилами, що забезпечує формування текстів, як складних знаків з розвиненою системою модальності, і надає мові, як знаковій системі, властивість універсальності для вираження як процесуальності людської свідомості і її станів,

так і цілісної системи уявлень про світ як результат пізнання. Пасивність, статичність, об'єктивність, суспільна закріпленість, обов'язковість, незалежність від ситуації, нецілеспрямованість системи мови (як системи) є її основними відмінностями від мовлення [9, с. 346–347].

Поняття мовної особистості інтегрує особистісні і мовні процеси, а також охоплює основні етапи мовленнєво-мислиннєвої діяльності – від комунікативного наміру до кінцевого продукту – тексту.

За лінгвістичним підходом, текст є об'єднану смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є зв'язність і цілісність. Формування мовної особистості відбувається в процесі сприйняття, переробки, продукування різних текстів, усних і письмових. По суті, сукупність текстів, що проговорюються, сприймаються, читаються особистістю, формують її мовну свідомість, що розвивається з набуттям мовленнєвого досвіду [10, с. 9–12].

Показниками сформованості мовної компетентності студентів у ситуаціях МПВ, на наш погляд, є критерії правильності побудови вербального тексту (усного чи письмового), як-то: зв'язність тексту, розуміння тексту, своєчасне сприйняття тексту, здійснення необхідних умов комунікації відповідно до цілі ситуації МПВ [8, с. 680].

Ю. Караулов визначив структуру мовної особистості, що складається з трьох рівнів: 1) вербально-семантичного рівня, що відповідає нормальному володінню мовою; 2) когнітивного рівня, одиницями якого є поняття, ідеї, концепти, що складають «картину світу» особистості, яка відображає ієрархію цінностей. Когнітивний рівень мовної особистості визначає також її інтелектуальну сферу, оскільки через мову, процеси мовлення і розуміння людина отримує знання і пізнає іншу людину; 3) прагматичного, що складається з мети, мотиву, інтересів, установок та інтенціональності. Цей рівень забезпечує закономірний і зумовлений перехід від оцінок мовленнєвої діяльності особистості до осмислення її реальної діяльності у світі [7, с. 238].

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти конкретизують такі рівні володіння мовою: «Елементарний користувач», «Незалежний користувач», «Досвідчений користувач» [5, с. 23].

Отже, можна визначити цілі формування мовної особистості у процесі міжкультурної професійної взаємодії на кожному рівні: на першому рівні («Елементарний учасник МПВ») – формування автоматизованих навичок використання типових лек-

сико-граматичних конструкцій; на другому («Незалежний учасник МПВ») – вміння створювати тексти за певною тематикою у знайомих комунікативних ситуаціях; на третьому («Досвідчений учасник МПВ») – вміння адекватно використовувати мовні засоби відповідно до комунікативних умов ситуації МПВ.

Мовлення – процес реалізації мовної діяльності, єдиний об'єктивний прояв мови. Поняття мовлення охоплює такі конкретні аспекти мови, як усне висловлення вголос, промовляння без сприйнятої на слух артикуляції (т. з. внутрішнє мовлення), письмова фіксація висловлень у процесі їх формування, а також тексти як письмове відображення чи усні повторення процесів висловлення і результати цих процесів. Мовлення, як загальний процес суспільної мовної діяльності, складається з індивідуальних актів мовлення кожного члена мовного колективу. Оскільки індивідуальні акти мовлення є носіями певної конкретної інформації, розрахованої на свідоме сприйняття іншими членами мовного колективу, поняття мовлення охоплює також конкретну семантику кожного висловлення – усного чи писемного. Характерними ознаками мовлення є активність, динамічність, суб'єктивність, індивідуалізованість, довільність, цілеспрямованість, ситуативна зумовленість [9, с. 346–347]. Згадані ознаки мовлення можуть слугувати показниками сформованості мовленнєвої компетентності студентів-економістів у ситуаціях МПВ.

Основою мовленнєвої компетенції є, безумовно, лінгвістична компетенція, що дозволяє особистості обирати адекватні лінгвістичні засоби відповідно до ситуацій МПВ, здійснювати правильну референцію, співвідносити ментальні схеми з явищами реальної дійсності, надає можливість удосконалювати набутий досвід у ситуаціях МПВ.

Мовленнєва поведінка особистості пов'язана з двома типами дискурсу-особистісно-орієнтованим і статусно-орієнтованим (пов'язаним із суспільними інститутами) [6] і відповідно з різними типами текстів (особисте запрошення на урочисте святкування річниці фірми або офіційні переговори), що обумовлює формування дискурсної компетентності.

За лінгвістичним підходом дискурс, у трактуванні В. Григор'євої, є лінгвістичною одиницею спілкування, яка відбиває в собі диференційне розмаїття картини світу, що містить: а) типові ситуації соціальної взаємодії, б) учасників соціальної взаємодії, в) соціальні норми і конвенції, г) культурологічні уявлення [4, с. 8].

До типових ситуацій статусно-орієнтованого дискурсу науковець відносить спілкування в заданих рамках статусно-рольових відносин. До мовленнєвих ситуацій монологічного типу належать конференції, урочисті збори, презентації. До мовленнєвих ситуацій діалогічного типу – наради, дискусії, переговори. Цілі учасників МПВ є іманентними і суб'єктивними: як-от: передача досвіду, координація спільних дій, мотивація до спільної діяльності, обмін соціальними цінностями.

Вважаємо, що типові ситуації статусно-орієнтованого дискурсу, їх теми мають бути враховані під час розроблення дидактичних ситуацій професійної спрямованості для підготовки майбутніх економістів до МПВ.

Мотиви і цілі, що спонукають суб'єктів здійснювати комунікацію в ситуаціях МПВ, а також вибір мовних засобів (текстів), якими передається смисл ситуації МПВ у матеріальній формі, характеризують комунікативну компетентність учасника МПВ.

Комунікативна діяльність учасника МПВ складається з комунікативних дій, що свідомо спрямовані на смислове сприйняття комунікативних дій іншого учасника МПВ.

Комунікативна поведінка учасників МПВ регулюється правилами, що ґрунтуються на принципі діалогічності. Рівноправність суб'єктів МПВ є однією з умов реалізації цього принципу. Єдність комунікативної дії і внутрішнього комунікативного смислу учасника взаємодії є його комунікативною стратегією, що проявляється через мовлення й соціальні цінності, які ми визначаємо як «унікальність людини» і «бачення себе як професіонала». Конвенційна комунікативна стратегія забезпечує комунікацію між учасниками комунікаційного середовища через цілий ланцюг консенсусів – конвенцію, тобто змістовний договір. Змістом конвенціоналізації є деліберативний процес – процес діалогу, заснований на спільній роботі учасників взаємодії. Метою деліберативного процесу є спільне прийняття рішення з урахуванням досвіду кожного з учасників взаємодії для досягнення спільної домовленості (консенсусу) [1].

Комунікативна компетентність особистості ґрунтується на її загальнокультурному тлі. Учасники МПВ є представниками різних національних культур, отже, національна культура є одним із чинників комунікативних бар'єрів, комунікативних перешкод, що знижують ефективність спілкування або призводять до комунікативної невдачі в спілкуванні. Відповідно до класифікації комунікативних бар'єрів В. Ганжина, національна культура є причиною штучних ко-

мунікативних бар'єрів, як-от: характер реагування на представника іншої культури, що ґрунтується на стереотипах; порушення системних якостей спілкування, а саме дисбаланс цілемотиваційного, інструментально-знакового або поведінково-вольового компонентів спілкування через відмінності у картині світу учасників МПВ; з типом реагування, що пов'язаний з переоцінкою або недооцінкою умовностей, правил ділового етикету тощо; з етнонаціональними або етнокультурними конфліктами учасників взаємодії [3, с. 792.]

Принцип раціональності у відносинах сприяє подоланню комунікативних бар'єрів між учасниками МПВ, що полягає у дотриманні таких правил:

а) рутинізація (спрощення схеми комунікативної ситуації до ситуації суб'єкт-суб'єктної взаємодії);

б) ідеалізація і відмова від стереотипізації (визначення учасників взаємодії як ідеальних суб'єктів взаємодії і, як результат, визнання їх рівноправності; відмова від власних суджень, заснованих на стереотипах);

в) символізація (виявлення символу – знака, що є характерним для представника його культури і його інтерпретація відповідно до гносеологічної формули спілкування: символ–знак–значення–смисл–ставлення–поведінка–особистість);

г) ритуалізація (дотримання правил ділового етикету);

ґ) взаємна категоризація (визнання іншого учасника взаємодії як професіонала за власною системою загальних уявлень про професіонала і відповідно до образу-індикатора; а також рефлексія, усвідомлення власного образу професіонала і його співвіднесеність із загальними уявленнями про образ професіонала іншого учасника взаємодії);

д) тематизація (визначення та введення важливих тем) і ретематизація (уникання тем, що не важливі, або обговорення яких може бути причиною конфлікту) [1].

Комунікативна компетентність особистості є показником комунікативної культури особистості, що формується й коригується в процесі мовленнєвої практики або цілеспрямованого навчання.

Висновки. Мовна особистість економіста проявляється через мовленнєву поведінку, що реалізує себе в ситуаціях МПВ через спілкування, обирає і здійснює певну стратегію і тактику спілкування, вибирає і використовує певний репертуар засобів (лінгвістичних і екстралінгвістичних). Формування мовної особистості економіста обумовлює набуття мовної, мовленнєвої,

комунікативної, дискурсивної, лінгвістичної компетенцій, що розвиваються з набуттям досвіду в ситуаціях МПВ у процесі професійної підготовки.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розробленні педагогічної технології формування мовної особистості економіста із використанням інноваційних методів навчання іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бородина Т.В. Социальный диалог: коммуникативные стратегии личностной репрезентации общественных отношений: автореф. дис... канд. филос. наук 09.00.11. Ростов. гос. унив-т. – Ростов-на-Дону, 2003. – 20 с.
2. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1963. – 256 с.
3. Ганжин В.Т. Техники и технологии делового общения. Словарь-справочник. Эффективная коммуникация: история, теория, практика. Текст. / В. Т. Ганжин; под ред. М. И. Панова. – М.: Олимп, 2004. – 958 с.

4. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты: монография. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.

5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

6. Карасик В.И. О типах дискурса. Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: сб. науч. тр. – Волгоград, 2000 а. – С. 5 – 20.

7. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Изд. 7-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.

8. Лингвистический энциклопедический словарь/ Под ред. В. Н. Ярцевой; Ин-т языкознания АН СССР. – М.: Сов. энцикл., 1990. – 682 с.

9. Українська мова: Енциклопедія/ Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

10. Энциклопедический словарь-справочник. Электронный ресурс / под ред. Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова, Е.Н. Ширяева и др. – 3-е изд., стер. – М.: Флинта, 2011. – 840 с.

УДК 377

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Прокопчук В.Ю.,
здобувач кафедри суспільних дисциплін

Національний університет водного господарства та природокористування

Стаття присвячена висвітленню проблеми формування професійних якостей майбутніх медиків. Здійснено аналіз таких особистісних характеристик індивіда як ідентичність, особистісна ідентичність професійна ідентичність та відстежено їх вплив на індивідуальний розвиток і професійне становлення особистості. Обґрунтовано структурно-функціональну організацію ціннісно-смыслові сфери особистості медика як стрижневого компонента особистості у процесі вузівської підготовки.

Ключові слова: *особистість, студентський вік, ідентичність, особистісна ідентичність, професійна ідентичність, професійна компетентність, медичний працівник, професійні якості.*

Статья посвящена освещению проблемы формирования профессиональных качеств будущих медиков. Осуществлен анализ таких личностных характеристик индивида как идентичность, личностная идентичность, профессиональная идентичность и отслежено их влияние на индивидуальное развитие и профессиональное становление личности. Обоснована структурно-функциональная организация ценностно-смысловой сфери личности медика как стержневого компонента личности в процессе вузовской подготовки.

Ключевые слова: *личность, студенческий возраст, идентичность, личностная идентичность, профессиональная идентичность, профессиональная компетентность, медицинский работник, профессиональные качества.*

Prokopchuk V.Yu. PROFESSIONAL AND PERSONAL FEATURES OF FORMATION OF PROFESSIONAL QUALITIES OF FUTURE PHYSICIANS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The article is devoted to the problem of formation of professional qualities of future physicians. It was analyzed the personal characteristics such as individual identity, personal identity, professional identity and traced